



Терени (11) 2026 (1)

## КРЪСТОНОСНАТА ДЕЙНОСТ НА ВЕНЕЦИЯ (XI – XIII ВЕК)

Студент МАРИЯ ТОНЕВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Исторически факултет, специалност „История“

Бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

[mariaet@uni-sofia.bg](mailto:mariaet@uni-sofia.bg)

<https://orcid.org/0009-0001-1075-1735>

<https://researchid.co/mariaet>

<https://doi.org/10.60053/TER.2026.11.362-378>

**Резюме:** Участието на Венеция в Кръстоносните походи, може би с изключение на Четвъртия кръстоносен поход, е слабо известно и силно дискусивно. То е противоречиво отразено в наративните извори, което създава проблеми на изследователите. Неяснотата се засилва от дълго доминиращия подход към историческото развитие на Венеция, при който се подчертават търговските интереси на републиката, а религиозният ѝ порив остава пренебрегнат.

В настоящото изследване е разгледана темата за венецианското участие в класическите Кръстоносни походи въз основа на информация, известна от различни по произход източници – венециански, западни и византийски. Ролята на Венеция в първите пет похода е засегнато в изворите, с изключение на Втория (за което са посочени предполагаеми причини). Представен е още и т.нар. Венециански кръстоносен поход. Заедно с информацията от изворите се хвърля светлина и на някои историографски проблеми. В заключението са представени наблюдения за развитието на венецианската кръстоносна политика и факторите, обуславящи това развитие.

**Ключови думи:** Венеция, Кръстоносни походи, Средновековие, Византийска империя, Генуа, Енрико Дандоло, Отвѣдморието

Кръстоносните походи оказват огромно влияние в историческото развитие не само на Средиземноморието, но и на цяла Европа. Участието на италианските морски републики в тях обикновено се разглежда едностранчиво. В общите кръстоносни истории традиционно се представят заслугите им за охраната на морските конвои и за транспортирането на доставки и военни части, но често отстъпките, получени от морските републики в завладените територии, се оценяват като прекомерни и изнудващи. Още когато се разглеждат мотивите им (особено на венецианците), предимно се подчертава търговският им интерес, а се пренебрегват религиозната им ревност и кръстоносният плам (Queller and Katele, 1986, стр. 15).

За изследването на темата от особено значение са приносите на някои изследователи. John Pryor (2008) хвърля светлина върху венецианското участие, макар и в ограничени мащаби, в Първия кръстоносен поход, представяйки и някои по-слабо познати извори към момента. По този въпрос не може да не бъде споменато и изследването на Donald E. Queller и Irene B. Katele (1986) – в същината си цялостен прочит на подготовката и реализацията на Първия кръстоносен поглед, обхващащо ролята на Комуна в Леванта почти до средата на дванадесетото столетие. Темата за венецианското кръстоносно дело е най-мощно засегната у Louise Robbert (1985), който изчерпателно разглежда изворите, споменаващи венецианската кръстоносна политика, като накрая прави изводи за териториалните придобивки и търговско влияние на Комуна преди и след Четвъртия кръстоносен поход. По-аналитично подхожда Christopher Wright (2021), който обръща внимание не толкова на събитията, в чиито рамки се проявява венецианската кръстоносна дейност, а на нейния характер през вековете, поставяйки Третия кръстоносен поход като вододел.

Целта на настоящото изследване е да систематизира достъпната на науката информация за венецианското кръстоносно дело от Първия до Петия кръстоносен поход, да проследи неговия характер в развитие, както и отражението му върху оформянето на Венеция като морска колониална сила.

За нуждите на изследването стъпвам на основополагащите трудове по темата, както и на различните по характер извори: домашни (венециански), западни и византийски. При прочит на изворите с „противоречива“ информация правя опит за представяне на начин, по който да се съчетаят и да се обяснят за техните различия.

Повечето историци приемат, че по време на Първия кръстоносен поход венецианската флота се появява край Леванта чак след превземането на Йерусалим,



въпреки че съществуват исторически извори, които твърдят обратното<sup>1</sup>. В по-старите изследвания учените обясняват забавянето на Венеция със съмненията на републиката в успеваемостта на похода, а действията ѝ след това – със страха от евентуалното разширяване на генуезкото и пизанското влияние в Леванта (**Morossi, 2018**). Тези разсъждения в по-ново време са оборени от Джон Прайър (**Pryor, 2008**). Той изтъква безпрецедентния мащаб на ангажираното войнство в Първия кръстоносен поход и необходимостта от по-продължителна подготовка на Венеция<sup>2</sup>. В действителност малко повече от година след събора в Клермон (27 ноември 1095 г.), както ни разказва Андреа Дандоло (**Dandolo, 1938**), новият дож Витале I Микеле (1096-1102) проважда пратеничества в Далмация с призив за подпомагане на венецианското участие в експедицията с флот. Не можем да обвиним в пристрастие и неосведоменост венецианския хронист от XIV в., защото в негова подкрепа свидетелстват два запазени документа – съгласие на Сплит и Трогир по въпроса (**Sakcinski, 1874**, стр. 187-188).

Венецианците организират огромен флот от близо 200 кораба, който се отправя към Източното Средиземноморие (есента на 1099 г.) и зимува на о-в Родос. В близост до него преминава ескадра от около 50 пизански кораба, разпръснати и потопени от венецианците. След това венецианците спират в анадолския град Мира, където пленяват онези мощи на Свети Николай, които не са били взети от гражданите на Бари през 1087 г., както и тялото на едноименния чичо на светеца. Едва тогава венецианците помагат на кръстоносците. Докато християните се провалят в опита си да завладеят Акра, моряците и воините от адриатическия град допринасят за превземането на малкото пристанище Хайфа. През юли 1100 г. венецианците в Палестина получават от Годфроа дьо Буйон щедри обещания за привилегии в кралство Йерусалим. След смъртта му те подкрепят

---

<sup>1</sup> Гило например, автор на *Historia gestarum viae nostrae temporis Jerosolymitanae* (в *Thesaurus Novus Anecdotorum. Tomus Tertius, Complectens Chronica Varia, Aliaque cum ecclesiastica tum civilia omnium pene nationum Monumenta Historica*. 1717, pp. 211-266), написана около 1120 г., съобщава за венецианско участие в обсадата на Антиохия (1097-1098). Също в анонимната *Estoire de Jerusalem et d'Antioche*, кратък нарратив на Фуше дьо Шартр (Fulcher of Chartres, *Historia Hierosolymitana* (1095-1127), ed. by H. HAGENMEYER, Heidelberg 1913, p. 7), примесен с легендарни елементи, нарежда венецианците с другите участници в обсадата.

<sup>2</sup> Не бива да пренебрегваме и Алексей I Комнин като фактор. Той е силно резервиран към похода и най-вече, не без основание, към участието на Боемунд. Малко по-рано, през 1082 г. (или 1097 - датата е спорна) Алексей издава хрисовул в полза на венецианските търговски интереси и е твърде логично Венеция да е била резервирана към поемане на тази кръстоносна инициатива (по-сетнешните събития оправдават подобни опасения – наследниците на Алексей, особено Йоан и Мануил Комнини, далеч не са толкова добре настроени към комуната). Queller, D., Katele, I. (1986). 'Venice and the Conquest of the Latin Kingdom of Jerusalem', *Studi Veneziani*, 21, p. 19



християнските сили, обсаждащи Хайфа през есента на 1100 г., преди да се върнат у дома (**Robbert, 1985**, стр. 389-390). В резултат на действията си венецианците се сдобиват с една трета от града, както и с търговски привилегии в него, в Яфа и в Антиохийското княжество на Боемунд от Отвил (**Queller, 1986**, стр. 22-26).

Обещанията на Годфроа включват специални права във всички вътрешни и крайбрежни градове, завладени от кръстоносците, като във всеки от тях имат разрешение за строеж на църква и пазар, както и освобождаване от всякакви данъчни налози. Общите права са подновени от Бодуен I, крал на Йерусалим, някъде между 1101 и 1104 г. Републиката на св. Марко се сдобива и със собствена улица в Акра като награда за подкрепата ѝ при завладяването на Сидон, където през 1110 г. изпраща военна помощ от 100 кораба. (**Queller, 1986**, стр. 23)

Важно е да се има предвид, че по това време Венеция съвсем неотдавна е получила първите си търговски привилегии във византийската столицата и частично политическо признаване след столетия на формален или дори реален византийски протекторат. Това означава, че дори в самата византийска столица венецианците не са разполагали със собствено законодателство и ключови структури, които тепърва предстои да бъдат изградени. Вече така представени, привилегиите, които Комуната получава в Йерусалим и Антиохия, е възможно да бъдат подобаващо оценени. Оттук насетне венецианският поглед е трайно насочен към Източното Средиземноморие поне до края на XIII век.

Минава десетилетие преди венецианците да участват отново в кръстоносно начинание или да получат някакви допълнителни привилегии в латинското кралство в Йерусалим. През 1119 г., по молба на крал Бодуен II, дожът Доменико Микеле изпраща венециански флот в Сирия. Той извоюва голяма победа срещу египетските кораби край Аскалон през 1123 г. и помага на кръстоносците при обсадата на Тир до неговата капитулация на 7 юли 1124 г. Освен това Комуната предлага и финансова помощ на християните в града: 100 000 безанта са дадени като заем на патриарха и краля (**Robbert, 1985**, стр. 390). Венецианските привилегии, обещани преди тези битки, са описани подробно в документ, издаден от Гормонд (Вармунд). Този договор, известен като *ractum Warmundi*, дава на Венеция една трета от градовете Тир и Аскалон, които все още не са били завладени. Освен това нейните граждани се сдобиват с толкова недвижими имоти на Пиаца Сан Марко в Йерусалим, колкото и кралят. Заедно със земята си в Акра те получават мелница, пещ, баня, освобождаване от данък и, освен ако не купуват от



невенецианци, правото да използват собствените си мерки и теглилки. Гражданите на морската република се радват и на право на собствено съдопроизводство за дела помежду си или когато венецианец е съден от невенецианец. Заемът, отпуснат на кръстоносците в Тир, следва да бъде върнат на Комуната чрез плащане всеки юни на 300 „сарацински безанти“ (динара) от приходите на Тир. Тези привилегии са потвърдени от Бодуен II след освобождаването му през май 1125 г. В замяна, за бъдещата отбрана на Тир, Бодуен II задължава венецианците да се съгласят да предоставят защитници пропорционално на своя дял от една трета от града. Тир става главното венецианско пристанище в кралство Йерусалим, а катедралата на Св. Марко в Тир, подчинена на Св. Марко в Метрополията – главната венецианска църква в Сирия (Queller, 1986, стр. 22-23).

След падането на Тир крал Бодуен II е освободен от плен срещу плащане на голям откуп и дождът скоро се завръща във Венеция. Докато все още е в Сирия, последният научава както за агресията на унгарския крал Ищван II (1116-1131) в Далмация, където е превзел Сплит и Трогир, така и за враждебните мерки, които все още се предприемат срещу венецианските поданици от византийския император. При последния венецианският дож успява да нанесе удар на път за дома си, акостира и ограбва някои от византийските острови. До следващата година той съумява да превземе далматинските градове, да се върне с подкрепления в ромейски води и да окупира Кефалония. Сега император Йоан Комнин е принуден да потвърди на дожа хрисовула, с който баща му Алексий (1081-1118) е предоставил търговски привилегии на венецианците (Hodgson, 1901, стр. 252-259).

Оформянето на гр. Тир като политически и религиозен център на венецианската власт в Източното Средиземноморие е ключов момент в историята на Републиката на Св. Марко. Не само, че затвърждава властта ѝ на изток, но и показва колко нестабилни по своята същност са отношенията ѝ с Константинопол. Новият император и наследник на Алексий Йоан Комнин отказва да препотвърди венецианските привилегии в столицата, докато не претърпява поражение от войските на Метрополията. От друга страна, възходът на Унгария в началото на XI век след приобщаването ѝ към католическия запад създава нова опасност за Комуната, чиито адриатически владения биват оспорвани от север. Тези тенденции, зародили се през средата – края на XI век определят стриктно външната политика на Венеция до края на XIII век и още повече след



това, когато източната перспектива за Комуна е останала в миналото и тя трябва да се насочи към Апенинския полуостров.

През 1144 г. на кръстоносните държави на изток е нанесен удар с мюсюлманското завоевание на Едеса. Новините за това събитие достигат латинския запад, който започва подготовка за Втория кръстоносен поход. (Nicol, 1989, стр. 84). Участието на Венеция в него е една от множеството въпросителни. Санудо ни съобщава, че при дожа Пиетро Полани (1130-1148) венецианците изпращат голяма експедиция до Светите земи. Не знаем нищо повече по въпроса<sup>3</sup>. Междувременно Републиката на св. Марко бива въввлечена от византийския император Мануил I Комнин във война с Роже II Сицилиански, чиито кораби по това време превземат Корфу и плячкосват Кефалония, Коринт, Тива, Атина и Негропонт (Hadgson, 1901, стр. 263-265).

Флот тръгва от Венеция под командването на дожа, в голяма бързина, тъй като норманите вече са опожарили предградията на Константинопол. Дожът се разболява и се налага да акостира в Каорле, откъдето се връща във Венеция и умира през 1148 г. Неговите брат и син, Джовани и Раниери Полани, остават да командват флота и побеждават норманите край нос Малеа. След това заедно с византийците продължават обсадата на Корфу, държан все още от норманите. Впоследствие обаче между съюзниците избухва конфликт, който е притъпен от поредното норманско поражение.

През 1154 г. Роже умира и венецианците веднага подписват мир с неговия наследник Гийом, който се съгласява да не посяга на Адриатика на север от Рагуза. Папа Адриан IV (1154-1159) им предоставя палиума на архиепископа в Задар, така че градовете, останали под унгарска власт, да не са подчинени на унгарската, а на венецианската катедра в Градо (Hadgson, 1901, стр. 265).

Значението на венецианската морска подкрепа в Отвъдморието от края на XI до средата на XII век е тясно свързано с необходимостта от християнски военноморски флот, който да се противопоставя на египетския. Към средата на дванадесетото столетие обаче се наблюдава стесняване капацитета и значението на египетския флот. Имайки предвид,

---

<sup>3</sup> По-вероятна е липсата на каквато и да е подкрепа в кръстоносната експедиция. Причини може да търсим не само в ангажираността на Венеция във византийско-норманския конфликт, но и в обстановката в Леванта. Участието на венецианска морска подкрепа е безсмислено след християнското овладяване на пристанищата в Сирия и Палестина и отстъпването на египетската военноморска мощ (респективно с нейното възстановяване в навечерието на Третия кръстоносен поход венецианската военноморска подкрепа отново е активизирана). Така бихме могли да обясним както липсата на венецианска кръстоносна подкрепа, така и участието с голям флот на Генуа в Испания, а не на изток.



че Венеция не взема участие във Втория кръстоносен поход (въпреки вече изведените обективни предпоставки), а Генуа изпраща силите си в Иберия, си струва да се запитаме дали липсата на силен противников флот не е една от ключовите закономерности, обезсмислящи венецианското и генуезкото участие в поредното кръстоносно начинание. Нещо повече, към края на века в навечерието на Третия кръстоносен поход се наблюдава съживяване на египетските военноморски сили, както и участие на републиките в кръстоносното начинание.

През последната четвърт на дванадесети век във Византийската империя, в кръстоносните държави и в самата Венеция се наблюдават събития, които предвещават Четвъртия кръстоносен поход и променящите се венециански търговски интереси в Леванта (**Robbert, 1985**, стр. 407-411). Отношенията между Комуна и василевса навлизат в нова фаза, която определя тяхното политическо, икономическо и социално развитие чак до османското завоевание. През 1162 г. пизанците, подпомогнати от венецианците и ромеите, нападат колонията на Генуа в Константинопол. Малко покъсно подобна съдба сполетява и пизанското средище в столицата. Така към края на десетилетието функционира само венецианският търговски квартал (**Hadgson, 1901**, стр. 288-290). Това положение не се запазва за дълго време. Андреа Дандоло ни разказва, че в Града на лагуната са подозирали за недоброжелателните намерения на Мануил I Комнин (1143-1180) (**Dandolo, 1938**, стр. 250). Според Йоан Кинам, след връщането на генуезците в Константинопол (ок. 1169 г.) венецианците нападат техния квартал. Когато императорът ги кара да възстановят щетите, те отказват и Мануил прибегва до мерките от 12 март 1171 г. като наказание (**Kinnamos, 1976**, стр. 209-214). Подобни събития не са засвидетелствани обаче във венецианските хроники. Дандоло всъщност ни разказва за две венециански пратеничества в Константинопол, на които василевсът предлага разширяване на привилегиите (в частност поле за реализиране на повече стоки на пазара в столицата). Легатите чули слух за измамните намерения на императора, но въпреки това се доверяват на обещанията на Мануил. Ако всички сведения поотделно са верни, то ние можем да реконструираме събитията така: след отказа на легатите да възстановят щетите, нанесени на генуезкия квартал, императорът само се престорил, че иска да подобри и задълбочи отношенията си с Венеция. Изводът би бил, че Мануил нарочно е постъпил така, за да може да конфискува повече венециански стоки, тоест да нанесе по-голям удар на Комуна. Все пак не бива да изпадаме в подобни крайности, твърдейки, че василевсът е имал „голям анти-венециански план“, но е факт, че събитията от 1171 г.

нанасят жестоки поражения на венецианската икономика и общество. Последвалите промени в правителството на морската република и неговите силни, динамични решения на проблемите подготвят града за предизвикателствата на Четвъртия кръстоносен поход. От тази гледна точка не би било пресилено да кажем, че агресията на Мануил I Комнин спрямо Комуна е колкото катастрофална, толкова и конструктивна. Тя дава начало на кратък, но изключително богат в държавно-творческо отношение период – период на интензивни социално-икономически и държавно-политически преобразувания, подготвили републиката за следващия етап от нейния политически живот – този на т.нар. „Венецианска колониална империя“.

След превземането на Йерусалим от Саладин през 1187 г. Ричард I Лъвското сърце (1189-1199), Филип II Огюст (1180-1223) и Фридрих I Барбароса (1155-1190) започват подготовка на Третия кръстоносен поход. През ноември 1188 г. дожът Орио Мastroпиеро организира флота, която да снабдява кръстоносците и да транспортира армиите. Напускайки Венеция веднага след Великден 1189 г., тази флота отплава първо към Тир и след това, през септември 1189 г., към подложената на обсада Акра (**Dandolo, 1938**, стр. 272). Чрез интриги, битки и преговори кръстоносците наистина отвоюват Акра от Саладин, докато Ричард I урежда привилегии за християните в кръстоносните княжества. Църквите и другите недвижими имоти, държани от Венеция в Акра от 1124 г. насам, са ѝ препотвърдени от Конрад дьо Монфера (1192), новоизбран крал на Йерусалим. От април до юли 1190 г. венецианската флота отплава от Тир през Абидос за Константинопол (**Hadgson, 1901**, стр. 336-341).

По-късно през десетилетието морската република организира друга флота до Сирия. През 1197 г. един голям ветроходен кораб е построен в северните лагуни близо до Аквилея и неговите рицарски, невенециански акционери се споразумяват с великите мъже на Венеция, дожа Енрико Дандоло (1192-1205) и Себастиано Дзиани от Каорле, син на покойния дож. През април 1198 г. е договорено този кораб и други венециански плавателни съдове да отплават за Сирия (**Robbert, 1985**, стр. 411-412).

Оттук нататък значително нараства ролята на Венеция в кръстоносната политика на християнския свят. Това и последвалите кръстоносни начинания не са придружени просто от венециански флот, а самото корабостроителство, транспорт и провизии са в по-голямата си част финансирани и процедурно немислими без Комуна.

През пролетта на 1201 г. венецианците получават предложение от пратеници на френските кръстоносци да осигурят морски транспорт, военни кораби и провизии за



предстоящия поход. Дожът Енрико Дандоло предлага стандартно партньорство за кръстоносното начинание. Пилигримите следва да осигурят сухопътните сили, а венецианците — петдесет бойни галери. Договорът е за срок от една година, започвайки от юни 1202 г., и при изпълнението му всички печалби трябвало да бъдат разделени наполовина. Освен това сухопътните сили на кръстоносците ще бъдат транспортирани и снабдени от венецианците срещу такса от 94 000 марки. Въпреки че точната дестинация не е посочена, решено е експедицията да се насочи към Египет. Френските пратеници приемат договора, след като се споразумяват да намалят транспортната такса от 94 000 на 85 000 марки (**Dandolo, 1938**, стр. 276).

През лятото на 1202 г. пилигримите не могат да изпълнят обещанието си и да предплатят част от договорената сума. Венецианците предлагат да се отложи плащането в замяна на помощта им в подчиняване на северното далматинско крайбрежие. След значителни спорове кръстоносците се съгласяват. Флотата отплава на 1 октомври 1202 г. и скоро северното адриатическо крайбрежие е покорено и е превзет гр. Задар, където войските презимуват (**Hadgson, 1901**, стр. 357-359).

По време на престоя им там пред кръстоносците се открива нова възможност, предоставена им от пратеници на младия Алексей, претендент за византийския престол, и на Филип Швабски, негов шурей. Ако пилигрими и венецианци продължат към Константинопол, за да възкачат Алексей на трона, той им предлага 200 000 сребърни марки, както и помощ за експедицията в Египет за една година, като осигури цялата войска и я увеличи за своя сметка с още 10 000 души. Накрая е сключен нов договор, с който предложението на Алексей е прието (**Hadgson, 1901**, стр. 371-377).

Експедицията напуска Задар рано през април 1203 г. Кръстоносците пристигат пред Константинопол на 24 юни и го превземат, свалят узурпатора от престола и интронизират Алексей IV (1203-1204) и неговия затворен баща Исак II Ангел (1185-1195). До март 1204 г. целият кръстоносен поход трябвало да бъде преоценен. Първоначалният договор за френско и венецианско сътрудничество за една година е изтекъл. Неговото подновяване с допълнителното участие на Алексей IV е обезсилено със смъртта му. Затова венецианците и франките подписват нов договор (т.нар. Мартенски пакт), който да регламентира тяхното начинание (**Dandolo, 1938**, стр. 279; **Villehardouin, 1961**, стр. 34-37). Те се съгласяват да работят съвместно за една година, за да завладеят град Константинопол и да установят властта си над него. Според договора дългът на кръстоносците за транспорт ще се счита за платен, когато



венецианците получат три четвърти от плячката, докато останалата част трябва да бъде разделена поравно. Нов император ще бъде избран от шестима венециански и шестима кръстоносни представители и той трябва да притежава императорските дворци във Влахерна и Буколеон, както и една четвърт от империята. Патриаршията на Константинопол с голямата църква „Света София“ ще бъде присъдена на онази страна, кръстоносна или венецианска, която загуби изборите. Всички права, които всяка от страните е притежавала преди това под византийска власт, ще бъдат зачетени. Всеки, който има феодална почта в империята, с изключение на дожа на Венеция, трябва да отдаде феодална почта на новият император (**Robbert, 1985**, стр. 414-416).

След това споразумение латинските сили обсаждат и превземат града на 13 април 1204 г. и го разграбват за три дни. Отмъстителният венециански хронист коментира: „жалките греховни дела на император Мануил срещу венецианците сега бяха напълно наказани.“ (**Dandolo, 1938**, стр. 279).

След това победителите си поделят завоеванията. Първо, плячката е събрана и три четвърти са дадени на венецианците. В Константинопол маркиз Бонифас дьо Монфера окупира двореца Буколеон; Анри дьо Ено, бъдещият латински император, превзема двореца Влахерна, а дождът Енрико Дандоло – друг дворец. Редовите служители на кръстоносците се настаняват в превзетия град, а венецианците се връщат в своя квартал.

Съгласно договора от март 1204 г. дванадесет електори избират латински император за Константинопол. Те се срещат в двореца на Дандоло и при втория тур гласуват в полза на Бодуен, граф на Фландрия и Ено, който започва трудното си управление на 16 май 1204 г. Според договора венецианците след това номинират духовниците за катедралата „Света София“, които избират венецианеца Томазо Морозини за латински патриарх на Константинопол (**Hadgson, 1901**, стр.396-398).

Така е завършена подялбата на плячката от разграбването на градската недвижима собственост и на политическите и религиозни титли между кръстоносци и венецианци в Константинопол. Както е предвидено в договора, комисия от дванадесет венецианци и дванадесет кръстоносци започва да разделя тези огромни византийски територии според договорената формула, с изключение на Солун и Крит, заявени като законна собственост от Бонифас дьо Монфера, и Константинопол, разделен преди това. По време на разискванията на комисията повечето от земите, които трябвало да бъдат разделени, все още били в ръцете на гърците (или българите), но все пак се подписва нов



договор – *Partitio terrarum imperii Romaniae*. Трябва да се подчертае, че в него териториите, обещани на всяка страна, са единствено упоменати. Остава земите да бъдат завладени. Латинците никога не успяват да покорят цялата бивша византийска територия. Договорът за разпределението на империята представлява работен списък и много местности в Егейския регион претърпяват развитие, различно от предложеното в споразумението (**Robbert, 1985**, стр. 418-419).

Повечето от зоните, обещани на Венеция, са крайбрежни, защото републиката се нуждае от контрол над морските пътища. Близко до Константинопол на Венеция е дадено тракийското крайбрежие, морските пристанища Родосто и Хераклея до Галиполи, също така и вътрешността на Тракия до Адрианопол. Сред островите в Егейско море за Комуна са отредени Андрос, Егина, Саламин и двата края (северен и южен) на Негропонт (Евбея). В континенталната част на Гърция Договорът за разделяне присъжда на Венеция цяла Морея с изключение на Арголида и Коринт. За да ѝ дадат господство над Адриатическо и Йонийско море, комисарите обещава на Венеция крайбрежието на Албания, Епир, Йонийските острови, както и земите на запад от билото на планината Пинд. От тези огромни територии републиката в крайна сметка завладява и управлява само няколко. От друга страна, остров Крит и пристанищният град Негропонт не са предоставени на Комуна чрез Договора за разделяне, но въпреки това те стават две от ключовите точки на Венецианската „империя“ през XIII век (**Hadgson, 1901**, стр. 421-423).

Венеция и нейните граждани придобиват контрол над части от Византия след Четвъртия кръстоносен поход по различни начини. В някои случаи чрез завоевателни експедиции, изпратени и подкрепени официално от правителството. В други Комуна купува земи, а в трети случаи богатите граждани организират свои собствени частни експедиции, за да придобият лична недвижима собственост (**Robbert, 1985**, стр. 417-438). Така или иначе, действията на венецианците в началото на XIII в., направлявани умело от дожа Енрико Дандоло и наследниците му, създават основите на морското и търговско господство на републиката в Романия.

През 1216 г. унгарският крал Андраш II (1205-1235) поема ръководството на армията на Петия кръстоносен поход и си осигурява помощта на венецианското корабоплаване, като дава на републиката постоянен суверенитет над Задар и различни търговски привилегии в своето кралство. Комуна трябва да предостави десет големи кораба, за наем от 550 венециански сребърни марки всеки, и множество по-малки



плавателни съдове (**Dandolo, 1938**, стр. 286-287). Следващото лято кръстоносците се събират в Сплит в такъв брой, че за тях няма подготвени достатъчно кораби. В крайна сметка транспортът за всички е осигурен и кръстоносците продължават към Акра. Няма сведения за венецианско участие в кампанията на Андраш. Болен и отслабнал след неуспеха си, той се завръща у дома по суша, водейки армията си през Сирия, Киликийска Армения, Латинската империя и Българското царство. Петият кръстоносен поход продължава без него през 1218 г., тръгвайки от Акра, за да атакува Дамиета в Египет. Най-вероятно венецианските кораби участват в транспорта на кръстоносците до Египет, тъй като нейните галери и войски присъстват в Дамиета по време на военното бедствие при Мансура. Петият кръстоносен поход е последното подобно начинание за Венецианската комуна. Освен за засилване на спора си с Генуа, Градът на лагуната не участва в нито един друг кръстоносен поход от XIII век. Някои венецианци пребивават в Акра и помагат в защитата на града до падането му през април 1291 г. в ръцете на мамелюките (**Cleve, 1969**, стр. 387-388).

През ранните години на кръстоносното движение морските сили на Комуната подпомагат християните в битките срещу мюсюлманските флоти, оказват логистична подкрепа и помощ при превземането на пристанищата чрез блокада и десанти. През този период Венеция организира свои експедиции и призовава подвластните си адриатически градове към военноморска подкрепа, с която се включва в експедициите на пилигримите. След хиатуса по време на Втория поход кръстоносната дейност на Венеция, а и на останалите италиански морски републики навлиза в нова фаза. До XIII век флотите им до голяма степен престават да плават независимо и стават неразривно свързани с движението на сухопътните сили. Не само че кръстоносните войски спират да пътуват на изток без помощта на транспортни флоти, но и големите ескадри вече не тръгват без импулса на армия, изискваща транспорт. Третият кръстоносен поход отбелязва момента на преход и от двете страни. Флотите запазват традиционните си функции – битки с мюсюлмански кораби, снабдяване с провизии, комуникации и помощ при превземането на пристанища, но участието им вече е подтикнато от назначаването им за транспорт (**Wright, 2021**, стр. 333-336).

През вековете на класическите Кръстоносни походи Венеция разширява енергично своята търговия, колонии, население и богатство. През XII век нейните търговци се радват на привилегии във Византийската империя, живеят според собствените си закони в латинското кралство Йерусалим и организират търговски



експедиции до мюсюлмански Египет. От всички кръстоносни експедиции преди 1291 г. Венеция участва най-пълноценно и печели най-много от Четвъртия кръстоносен поход. След този поход венецианците имат по-големи права в Романия и владеят много острови в Егейско море. През XIII век Венеция получава търговски привилегии в Египет, Тунис, Киликийска Армения и Черноморското крайбрежие. През тези векове на кръстоносни походи Венеция става всъщност „кралицата на Адриатика“ и владетел на най-богатата търговска империя в Средиземноморието (**Robbert, 1985**, стр. 451).

От казаното дотук за хода и спецификите на венецианското участие в кръстоносната политика на християнска Европа става ясно следното:

1. В началото на венецианското кръстоносно начинание Комуната тепърва (и то оспорвано) засаства на равни начала в отношенията си с дотогаващия си съюзерен – Византийската империя;

2. До средата на XII век Комуната играе съществена роля в защита на кръстоносните владения, а център на източното ѝ влияние се явява Тир;

3. При разглеждането на въпроса за венецианското участие или липса на такова в кръстоносните начинания до края на XII век е необходимо да се има предвид каква роля играе египетският (мюсюлмански) флот в Отвъдморието.

4. Третият кръстоносен поход е вододел между участието на Венеция в Кръстоносните походи като защитник на кръстоносните владения и влизането ѝ в ролята на осигуряваща транспорт за тях.

Търговските привилегии, които Комуната придобива през първото столетие на кръстоносната си дейност, отварят хоризонтите ѝ към източното крайбрежие на Средиземно море във време, когато очертаващото се нейно „привилегировано“ положение във Византийската империя определя и променливите ѝ отношения с последната. Така Изтокът се явява една алтернатива за политическо и търговско влияние. От друга страна Комуната, използвайки своите досегашни позиции в Константинопол и новите на изток, съумява да се противопостави на потомците на Алексий I Комнин да оспорват нейните позиции в столицата. След Третия кръстоносен поход Венеция, освен досегашните си роли, започва да играе нова важна такава в кръстоносната дейност на Европа – транспорт на войски и провизии към Светите земи. Самите Кръстоносни походи за Венеция вече не са средство за създаване на нови властови позиции – погледът на Комуната се насочва към Адриатическото и Егейското крайбрежие. Статуквото с



Терени (11) 2026 (1)

някои незначителни изменения се запазва до ликвидирането на последния остатък кръстоносна държавност на изток през 1291 г.



**Цитирана литература:**

**Cleve, Thomas Curtis van. (1969)** The Crusade of Frederick II. В: ed. K. Setton, supra. *A History of the Crusades* 2 p. 429-463. изд. Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.

**Dandolo, A. (1938)** *Chronica brevis*. В: Pastorello, E. (ed.) *Rerum italicarum scriptores*, 12 (1). изд. Bologna: Nicola Zanichelli.

**Hodgson, F. (1901)** *The Early History of Venice: From the Foundation to the Conquest of Constantinople, A.D. 1204*. London: George Allen. Достъпен от: <https://archive.org/details/cu31924080933983/page/n10/mode/1up> (Прегледан: 23.10.2025).

**Kinnamos, J. (1836)** *Epitome rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, ed. by August Meineke. изд. Bonn: Weber. Достъпен от: [https://archive.org/details/bub\\_gb\\_eM0GAAAAQAAJ](https://archive.org/details/bub_gb_eM0GAAAAQAAJ) (Прегледан: 23.10.2025).

**Monk of Lido (1895)** *Translatio Sancti Nicolai, terra marique miraculis gloriosi, eiusdem avunculi alterius Nicolai, Theodorique, martyri pretiosi, de civitate Mirea in monasterium S. Nicolai de Littore Venetiarum: 6 dec. 1100*, ed. by Paul Riant and François Delaborde, В: *RHC Historiens occidentaux*, 5, ed. by Paul Riant. изд. Paris: Imprimerie nationale. Достъпен от: [https://books.google.bg/books/about/Recueil\\_des\\_historiens\\_des\\_croisades\\_His.html?id=2cc-AQAAIAAJ&redir\\_esc=y](https://books.google.bg/books/about/Recueil_des_historiens_des_croisades_His.html?id=2cc-AQAAIAAJ&redir_esc=y) (прегледан: 10.12.2025)

**Morossi, D. (2018)** *Political and economic relations between Venice, Byzantium and southern Italy (1081-1197)*. Достъпен от: <https://etheses.whiterose.ac.uk/id/eprint/23526/1/Tesi.pdf> (Прегледан: 23.10.2025).

**Nicol, D. M. (1988)** *Byzantium and Venice: A Study in Diplomatic and Cultural Relations*. изд. Cambridge: Cambridge University Press. Достъпен от: <https://archive.org/details/donald-m.-nicol-byzantium-and-venice-a-study-in-diplomatic-and-cultural-relations/page/n3/mode/1up> (Прегледан: 23.10.2025).

**Pryor, J. (2008)** A View from a Masthead: The First Crusade from the Sea. В: *Crusades*, 7 (1), 87-152. doi: <https://doi.org/10.1080/28327861.2008.12220214>

**Queller, D., Katele, I. (1986)** Venice and the Conquest of the Latin Kingdom of Jerusalem. В: *Studi Veneziani*, 21, pp. 15-43. Достъпен от: <https://deremilitari.org/2014/08/venice-and-the-conquest-of-the-latin-kingdom-of-jerusalem/> (Прегледан: 23.10.2025).

**Robbert, L. B. (1985)** Venice and the Crusades. В: *A History of the Crusades*, Vol. 5, 379-451. Достъпен от: <https://archive.org/details/HistoryOfTheCrusadesVol2/History%20of%20the%20Crusades%20Vol%205/page/n8/mode/1up> (Прегледан: 23.10.2025).



Терени (11) 2026 (1)

**Sakcinski, I. (ed.) (1874)** *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae, et Slavoniae*. изд. Zagreb: Tiskom D. Albrechta. Достъпен от: [https://books.google.com.sb/books?id=Q60-AQAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs\\_book\\_other\\_versions\\_r&cad=4#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.sb/books?id=Q60-AQAAMAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_book_other_versions_r&cad=4#v=onepage&q&f=false) (прегледан: 10.12.2025)

**Skoblar, M. (ed.) (2021)** *Byzantium, Venice and the Medieval Adriatic: Spheres of Maritime Power and Influence, c. 700-1453*. изд. Cambridge University Press. ISBN: 9781108886987; DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108886987> Достъпен от: [https://www.researchgate.net/publication/344349525\\_Byzantium\\_Venice\\_and\\_the\\_Adriatic\\_Spheres\\_of\\_Maritime\\_Power\\_and\\_Influence\\_c750-1453\\_British\\_School\\_at\\_Athens\\_Studies\\_in\\_Greek\\_Antiquity\\_II\\_Cambridge\\_University\\_Press\\_2021](https://www.researchgate.net/publication/344349525_Byzantium_Venice_and_the_Adriatic_Spheres_of_Maritime_Power_and_Influence_c750-1453_British_School_at_Athens_Studies_in_Greek_Antiquity_II_Cambridge_University_Press_2021) (Прегледан: 23.10.2025).

**Tafel, G. and Thomas, G. (ed.) (1964)** *Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig mit besonderer Beziehung auf Byzanz und die Levante*. изд. Amsterdam: Hakkert.

Достъпен от: <https://archive.org/details/urkundenzurlder01thomgoog/page/n8/mode/1up> (Прегледан: 23.10.2025).



Терени (11) 2026 (1)

## THE CRUSADES AND VENICE (XI – XIII CENTURIES)

Bachelor student MARIA TONEVA

Sofia University "St. Kliment Ohridski",

Faculty of History, program of "History"

15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

[mariaet@uni-sofia.bg](mailto:mariaet@uni-sofia.bg)

<https://orcid.org/0009-0001-1075-1735>

<https://researchid.co/mariaet>

<https://doi.org/10.60053/TER.2026.11.362-378>

**Abstract:** Venice's participation in the Crusades, with the possible exception of the Fourth Crusade, remains insufficiently understood and the subject of considerable scholarly debate. Narrative sources present this involvement in a contradictory manner, thereby posing significant challenges to researchers. This ambiguity has been further reinforced by a long-dominant interpretative framework in the historiography of Venice that privileges the Republic's commercial interests while largely overlooking its religious motivations. This article examines Venetian participation in the classical Crusades on the basis of evidence drawn from sources of diverse provenance—Venetian, Western, and Byzantine. The role of Venice in the first five Crusades is attested in the sources, with the exception of the Second Crusade, for which possible explanations are proposed. The study also addresses the so-called Venetian Crusade. In addition to an analysis of the primary sources, the article highlights several historiographical issues. The conclusion offers observations on the evolution of Venetian crusading policy and the factors that shaped its development.

**Keywords:** Venice, Crusades, Middle Ages, Byzantine Empire, Genoa, Enrico Dandolo, Outremer